

РЕЦЕНЗІЯ

УДК 343.23

Леонов Борис Дмитрович – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України

НОВИЙ ПОГЛЯД НА ЕТІОЛОГІЮ ЗЛОЧИНУ*

Аналізуючи сучасну світову кримінологічну літературу, можна констатувати помітне збільшення кількості праць, присвячених актуальним проблемам кримінології, здійсненню їх наукового аналізу та обґрунтуванню сміливих ідей.

Питання причинності злочинності у світовій кримінології було актуальне завжди. Ця проблема так само важлива й для української кримінології, про що свідчить Концепція розвитку кримінологічної науки в Україні на початку ХХІ ст., у якій серед головних проблем цієї галузі названо проблему підняття на значно вищий якісний рівень наукового розроблення проблем причин та умов злочинності й злочинної поведінки. Отже, проблема етіології злочину в українській кримінології актуальна, що зумовлює необхідність адекватного реагування на неї з боку кримінологів. Зміст такого реагування, на нашу думку, полягає не тільки в якісному науковому аналізі цієї проблеми, а й у висловленні сміливих ідей щодо її розв'язання. Уважаємо, що саме такими сміливими ідеями, покликаними «розрубати гордіїв вузол» кримінології – розв'язати проблему етіології злочину, стали думки, які висловив доцент Сергій Нежурбіда (Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, кафедра кримінального права і криміналістики) у монографії «Етіологія злочину: теорії, аналіз, результат», яку було опубліковано у 2013 році.

У чому полягає сміливість? Насамперед, у тому, що С. Нежурбіда наважився по-новому поглянути на цю проблему, використати неординарну методику, запропонувати власну теорію причини злочину – теорію злочинної установки.

* Рецензія на монографію: Нежурбіда С. Етіологія злочину: теорії, аналіз, результат : [моногр.] / С. Нежурбіда. – Чернівці : Друк Арт, 2013. – 432 с.

Передусім, слід підкреслити його перший сміливий крок – дослідження еволюції аналізу теорій причин злочинності, починаючи з XVIII ст. (розділ перший, с. 10–64). Важливе теоретичне значення має аналіз розвитку кримінології, еволюції виникнення теорій причин злочинності, сучасного стану досліджень етіології злочину у світі. Особливо слід відмітити ознайомлення читача зі значною кількістю маловідомої до цього в Україні кримінологічної літератури (використаної як джерельна база). Повірте, для себе ви знайдете багато нового й цікавого.

Другий сміливий крок – постановка завдання на пошук «універсальної» теорії причин злочинності. З цією метою автор вдався до аналізу сучасних теорій причин злочинності щодо критерію їх «універсальності» – здатність визначати причину не окремого виду злочинів, окремого виду злочинності, а причину будь-якого злочину, злочинності будь-якого типу. І, як наслідок, – третій сміливий крок – групування теорій причин злочинності за напрямками, що дало змогу відійти від загальноприйнятого шаблону, згідно з яким теорії поділяються на біологічні та соціологічні, а також виділення нових напрямів теорій – філософського (розділ другий, с. 65–122) і «нетрадиційного» (розділ третій, с. 123–165). Аналіз теорій філософського напрямку передбачає використання значного «діапазону» теоретичних надбань філософської науки: антична – німецька класична – представники Просвітництва – англійський матеріалізм – сучасна соціальна філософія. Так само «нестандартним» для кримінології є «діапазон» аналізу теорій «нетрадиційного» напрямку: економіка – фізика – релігія.

Четвертий сміливий крок – аналіз значної кількості теорій причин злочинності соціологічного напрямку, а саме: 1) аномії/напруження/суперечностей; 2) «екологічного» напрямку; 3) культурної девіантності; 4) соціального навчання; 5) контролю; 6) соціальної реакції (розділ четвертий, с. 166–268). Титанічна робота, яку здійснив автор монографії, вражає. Проаналізовано відомі у світі соціологічні теорії, розкрито найбільш відомі соціологічні концепції щодо причин злочину (у тому числі кримінологів пострадянського простору, кримінологів України). Обгрунтовано критичні зауваження, здійснено пошук переваг і недоліків теорій. Наслідком цього є п'ятий сміливий крок – аргументування неможливості соціологічних теорій бути «універсальними» теоріями причин злочинності.

Шостий сміливий крок – дослідження теорій причин злочинності як об'єкта порівняльної кримінології (розділ п'ятий, с. 269–353). Важлива складова титанічної роботи полягає в концептуалізації предмета порівняльної кримінології, виділення

підходів до порівняльно-кримінологічних досліджень, здійсненні унікального порівняльно-кримінологічного дослідження сучасних теорій причин злочинності. Ознайомлення читача з ними, на нашу думку, буде корисним з огляду на нечисленність українських досліджень, присвячених безпосередньо порівняльній кримінології, її сучасному стану та подальшим перспективам. Сьомий сміливий крок передбачає висновок: центральною категорією сучасних теорій причин злочинності є ЛЮДИНА ЯК НОСІЙ ПОТРЕБ (с. 353).

Восьмий сміливий крок – аналіз теорій причин злочинності біологічного напрямку (генетичний, еволюційний, нейробіологічний підходи). Розкриваючи їх, автор оперує значною кількістю новітніх результатів медичних, генетичних, нейробіологічних, психологічних та інших. Слід зауважити, що питання співвідношення соціального й біологічного в особистості злочинця належить до найбільш дискусійних у кримінології.

І найголовніший, найбільш сміливий дев'ятий крок – теорія злочинної установки (с. 377–418), сутність якої полягає в такому: злочин є однією з форм задоволення потреби, перед яким в особи виникає актуальний психічний стан – установка. За забезпечення свідомої злочинної поведінки людини відповідає її установка, зумовлена потребою, ситуацією, злочинним мисленням і злочинною волею. Унаслідок злочинного мислення людина визнає необхідність злочинного виду активності. Злочинна воля відповідає за актуалізацію та впровадження в життя установки, що в межах злочинного мислення визнана доцільною.

Автор стверджує, що сформував власне бачення цілісного психофізичного стану злочинної поведінки людини як її злочинної установки. Саме це дає йому підстави стверджувати, що природа злочинця є біопсихологічною. Чим не нове дихання біопсихології, яке в кримінологію привніс свого часу А. Ф. Зелінський?

Рецензованому виданню властива логічна побудова, власний авторський стиль викладу матеріалу. У процесі написання монографії автор опрацював значний обсяг науково-монографічної літератури представників кримінологічної та інших наук (соціології, біології, психології, математики, фізики тощо), емпіричного матеріалу, що дало змогу забезпечити належний рівень обґрунтованості висновків і пропозицій.

Хоча в монографії є окремі дискусійні положення, проте вони визначають авторську позицію. Окремі зауваження не можуть позначитися на загальному позитивному враженні, яке справляє науково-теоретичний рівень монографії С. Нежурбіди, що є значним внеском у розвиток сучасної кримінологічної науки в Україні.

Рецензування монографії дає змогу дійти висновку, що вона є комплексним і фундаментальним дослідженням у кримінології, спрямованим на розв'язання важливих наукових і прикладних проблем. На нашу думку, монографія становить інтерес для широкого кола читачів, як науковців, так і практичних працівників, викладачів, аспірантів, студентів вищих юридичних навчальних закладів.

Завершуючи висновки до монографії, автор пише, що думки, висловлені під час написання дослідження, є запрошенням усіх, кого цікавить етіологія злочину й інші проблеми кримінології, до дискусії. Ми з радістю приймаємо це запрошення і також запрошуємо всіх, кому не байдужі проблеми кримінології, особливо тих, у кого є нові погляди на етіологію злочину.